

Джерелознавство і текстологія

УДК 808.1:821.161.2-3

Богдан Цимбал (Київ)

АВТОРСТВО МАРКА ВОВЧКА (історія питання)

Марко Вовчок дебютувала в українській літературі в 1857 році збіркою «Народні оповідання» й одразу ввійшла до когорти першорядних українських письменників. Поява нового автора, котрий торкнувся в своїй творчості актуальних питань сьогодення була зустрінута по-різному. Письменниця продовжувала писати нові твори, але з часом відійшла від літературної праці на українській ниві, продовжуючи ще деякий час публікувати свої твори та переклади російською мовою, а потім узагалі зникла з літературного життя.

Така раптова поява й успіх попервах і пізніший відхід, неочікуване зникнення та інші факти досить строкатої біографії письменниці стали підґрунтям для появи різноманітних чуток, припущень, здогадів, які взаємодоповнюючись й обростаючи новими фактами згодом еволюціонували в питання авторства «Народних оповідань», хто ж насправді стоїть за псевдонімом «Марко Вовчок»?

Дискусія щодо авторства «Народних оповідань» розпочалася у 80-х роках ХІХ століття. Більшість дослідників вихідною точкою полеміки вважають лист Пантелеймона Куліша до професора Омеляна Огоновського, оприлюднений останнім у його «Історії літератури руської», що попередньо друкувалася окремими частинами в «Зорі» (про Марка Вовчка було надруковано в числі 23 та 24 за 1889 рік), зокрема слова з листа Куліша: «ті оповідання писали в двох Марія й Опанас, та що в історії української літератури мусимо їх двох уважати одним писателем» [14, с. 226]. Не всі дослідники вважають публікацію листа Пантелеймона Куліша до Омеляна Огоновського зав'язкою дискусії, на думку Василя Бойка, її початок слід віднести до року 1884, коли в Києві було видано «Очерки истории украинской литературы XIX столетия» професора Миколи Петрова. Дослідник вважає, що саме слова Петрова «Со смертию его умерла для украинской литературы и Марко Вовчок, продолжая трудиться на поприще общерусской литературы» [16, с. 375] стали втіленням усіх тих припущень щодо справжнього авторства «Народних оповідань», що вже тривалий час існували на приватному рівні й уперше були висловлені публічно: «Слова проф. Петрова були друкованим висловом тих думок, що таїлись в душах української інтелігенції, вони стали ходячою формулою, в котру вилилось

відношення її до автора “Народніх Оповідань”, до псевдоніма “Марко Вовчок”» [2, с. 18]. На мою думку, це твердження дещо перебільшене, оскільки слова Петрова досить загальні й не вказують ні на співавторство подружжя Марковичів, ні на одноосібне авторство Опанаса Васильовича. З іншого боку, саме ця загальність допускає різноманітні трактування думки автора «Очерка истории украинской литературы XIX столетия», позаяк вона могла відповідно бути використаною прибічниками теорії співавторства як доказ небезпідставності їхніх підозр, що зрештою й сталося. Окрім того, за умови відповідного тлумачення, особливої ваги словам Петрова додавало те, що цей висновок прозвучав у науковому трактаті, а не в полемічному виступі, рецензії чи критичній статті. Тож, на мою думку, ближчі до істини ті дослідники, котрі беруть за початок проблеми авторства Марії Маркович надрукування листа Куліша до Огоновського.

Одночасно з публікацією розділів «Історії літератури руської» в «Зорі» на сторінках львівської «Правди» у тому ж 1889 році з’являються спогади про Опанаса Марковича. Автор споминів Олександр Кониський прямо говорить про причетність небіжчика до написання славнозвісних «Народних оповідань». Хоча він і не відкидає їхньої приналежності перу Марії Олександрівни Маркович, і не заперечує можливості оволодіння нею українською мовою, але участь Опанаса Васильовича в написанні оповідань, як великого знавця народної мови, вважає суттєвою. Ця участь, на думку автора спогадів, настільки істотна, що дає право вважати його за співавтора: «Що в тих оповіданнях велику участь брав Опанас Василевич — про се певен кожний, хто раз на своєму віку чув Опанасову бесіду рідною мовою! Я не хочу сказати, що великоросіяниці трудно засвоїти народню українську мову і, головна річ, задержати чистоту народньої складні так, як се проходить в “Оповіданнях”, найпаче в I і в II т., але для того треба довшого часу. Нарешті не тільки мову, а й житте й психологію народню трудно так спізнати і зрозуміти, як се бачимо в “Оповіданнях”. <...> Та й опріч усього сього цілком натурально гадати про вплив чоловіка на жінчину працю! Тим то запевне можна мовити, що через перші два томи “Оповіданнь” перейшла строга редакція Опанаса Василевича. Все отсе ні на макове зерно не зменшує заслуги пані Марковички і говориться єдино через те, щоб і Опанасові віддати справедливо придбану їм заслугу перед Україною» [8, с. 110].

Цим закінчилася перша стадія дискусії щодо авторства «Народних оповідань». Якщо на першому етапі лунали лише голоси про причетність Опанаса Марковича до створення «Народних оповідань», то на другому етапі з’являються також голоси, котрі виступають проти свідчень Куліша щодо спільного авторства.

Початок наступного витка полеміки припадає на 1892 рік. Саме цього року вперше було публічно опротестовано не зовсім обгрунтовані закиди на адресу Марії Маркович. Причиною цьому була надрукована в шостому числі «Зорі» за той рік чергова частина «Історії літератури руської» Омеляна Огоновського, присвячена Олені Пчілці. У попередній частині нариса про письменницю автор історії процитував її автобіографічного листа до нього. Ольга Косач, висловила своє обурення з приводу публікації цього приватного листа, адресованого галицькому історичному літературному товариству. Письменниця не вважала можливим його оприлюднення, позаяк, на її думку, коли письменник сам подає свій життєпис то створюється враження нібито він займається самохвальством і зовсім інший ефект, коли ці самі автобіографічні відомості використовує безсторонній дослідник. (Цікаво, що Марко Вовчок вважала неможливим написання біографії письменника за його життя гадаючи що це справа пізніших дослідників уже по його смерті). Незадоволення Олени Пчілки посилювалося вилученням із публікації згаданого листа останнього уступу, в котрому письменниця висловлювала свої літературні переконання та думки про власне місце в українській літературі, з цього приводу вона пише: «Я просила Вас в тій замітці не вважати мене “послідователькою” пані Марко Вовчок. Правда від того часу виявилось, що Ви вважаєте пані Марко Вовчок за міф, і за се Україна повинна скласти Вам велику подяку, бо справді, яке то колись було неславне для української мови й літератури переконання, що нібито якась перша-ліпша кацапка, зроду не чувши української мови, ледві захотіла, у два дні перейняла мову зо всіма найтоншими її власностями й почала писати по-українськи, — та ще як! — краще всіх українських повістярів! Далєбі, се зневажало українську мову: що ж то за така осібна мова, характерна мова й письменність, коли всякий чужесторонець возьме й зараз писатиме, та ще як досконало! Отже Ви перший прилюдно підорвали сю думку, наполовину скинувши з нахабної кацапки украдену нею українську

личину, чи той почесний вінець прекрасного українського автора!» [15, с. 1086–1087]. Окрім того, письменниця, на відміну від своїх попередників у дискусії, відверто заявляє далі що «фірму “Марко Вовчок”» вважає належною «власне п. Марковичу й Кулішеві» [15, с. 1087]. Саме процитовані вище частини листа Олени Пчілки викликали обурення з боку інших письменників. У числі «Зорі» від 1(13) червня 1892 року було вміщено заяву-протест проти обвинувачення висунутого Оленою Пчілкою в адресу Марії Маркович. Авторами заяви були Марія та Борис Грінченки. Щоправда, оборонців обурили не так підозри про спільне авторство Марковичів, як сама манера Ольги Косач: «Ми можемо тільки дякувати д-ці Марії Марковичці за те що вона, будши московкою, віддала частину своєї сили на працю для нашої літератури. Взивати за це “нахабною кацапкою”, се значить кидати на людину незаробленою образою і виявляти тим невдячність до неї, нетолерантність до другого народу і нарешті просто нетактовність, бо річ видається так, мов-би московку лають за те, що вона московка». Виступаючи в обороні Марії Маркович від безпідставних закидів Олени Пчілки, Грінченки питання авторства залишали надалі відкритим: «Історії літератури невідомо досі, скільки власне праці клала д-ка Марія Марковичка на ті твори, а скільки Опанас Маркович» [7, с. 220].

Роль своєрідного каталізатора в дискусії з приводу авторства «Народних оповідань» відіграла публікація Павла Анненкова «Шесть лет переписки с И. С. Тургеневым» у четвертій книзі «Вестника Европы» за 1885 рік, а докладніше уривок з листа Івана Тургенева до Анненкова від 30 вересня (12 жовтня) 1860 року з Парижа: «Пристройте, т. е. помогите пристроить через Егора Ковалевского, (которому кланяюсь дружески), Марковича. Жена его здесь, не совсем здорова и грустит. Но это пройдет, и она оправится. А главное она без гроша. Хотя муж ей посылать не будет, но если у него будет порядочное жалованье, так он, по крайней мере, не будет ее грабить» [18, с. 244–245]. Саме ця частина листа викликала появу серії публікацій про Опанаса Марковича на сторінках «Киевской старины». Щоправда, реакція була дещо запізнілою, позаяк з часу надрукування листів минуло кілька років, хоча причину такого тривалого зволікання з'ясовано одним із авторів спогадів, небожем Опанаса Марковича, письменником Дмитром Марковичем: «Мы ждали опровержения со стороны тех, кто получал от него деньги и кому должна быть дорога память А. В., но те молчали и молчат. И пусть на их совесть падет гнет такого позорного обвинения...» [12, с. 76].

У дев'ятій книзі «Киевской старины» за 1892 рік з'явилися спогади Олександра Лазаревського «Памяти А. В. Марковича». Ці спомини стали першими в ряді публікацій, присвячених небіжчику Опанасу Марковичу, що з'явилися на сторінках київського історичного журналу. Лазаревський поділяв думку Олександра Кониського, котрий в своїй публікації, пишучи про «вплив чоловіка на жінчину працю», вважав що це аж ніяк не применшує заслуг Марії Маркович перед українською літературою, а лише жадав віддати належну шану покійнику, тож у нього зустрічаємо схожі слова: «Жена А[фана]сия В[асильеви]ча великороссиянка по рождению и в Малороссии перед тем никогда, как говорят не жила; и тем не менее в 1857 году ею был издан ряд рассказов из народной малорусской жизни, обративших на себя внимание как верностью изображения последней, так и задушевностью изложения» [1, с. 406]. Сумніви в авторстві Марії Маркович, як пише Лазаревський, були зокрема породжені поведінкою самого Опанаса Марковича, котрий на запитання близьких приятелів, як його дружині за такий короткий час вдалося так добре опанувати українською мовою з усіма її тонкощами «отвечал всегда коротко, что, мол, талант...» [1, с. 406]. Для підтвердження своїх міркувань про участь Опанаса Марковича у створенні «Народних оповідань» і для ілюстрації рівня володіння ним українською мовою Олександр Лазаревський подав у тексті публікації його лист, написаний у вересні 1862 року. Загалом, на мою думку, спогади вибудовані в певній логічній послідовності поступового підведення читача до думки про співавторство/авторство Опанаса Марковича. Одразу мемуарист зізнається, що про молоді роки небіжчика відомо лише те, що він був членом Кирило-Мефодіївського братства, ця інформація становить певний ключ, завдяки якому читач усвідомлює значимість особи, про яку йдеться, адже Кирило-Мефодіївське братство одразу асоціюється із Тарасом Шевченком, Пантелеймоном Кулішем, Миколою Костомаровим. Потім Олександр Лазаревський говорить про Марію Маркович: «великороссиянка по рождению», котра ніколи раніше не була в Україні, опозиція не на користь останньої. Слова ж про незрозуміле відмовчування Опанаса на запитання: коли дружина навчилася мови —

«талант» — лише посилюють підозри, а поданий далі україномовний лист має остаточно розвіяти всі сумніви. Але вищеназвані пункти перебувають у певній суперечності з характеристикою Марковича, поданою на самому початку спогадів: «по живому, нервному характеру А[фана]сія В[асильєви]ча ему трудно было приняться за какую нибудь систематическую работу и потому никаких почти работ после него не осталось» [1, с. 405]. Робота літератора вимагає систематичності й регулярності — котрі, як випливає з вищенаведеної цитати, аж ніяк не були притаманними Опанасу Васильовичу. Зовсім інші відомості ми маємо про Марію Олександрівну: наприклад, Степан Єшевський писав у листі до дружини Юлії Петрівни від 19 листопада (1 грудня) 1860 року «Працює вона страшенно багато і відіслала вже три повісті малоросійські», «надриває себе роботою» [10, с. 63–64].

Того ж року у 23 числі «Зорі» було передруковано статтю Олександра Кониського «Памяти Опанаса Марковича», що попередньо була надрукована на сторінках «Правди», та передруковано, в публікації в «Зорі», згаданого вище листа зі спогадів Олександра Лазаревського. Зі спогадів Кониського було вилучено початок, у якому йшлося про Василя Марковича, батька Опанаса [див.: 9].

У вересневій книжці «Киевской старины» за 1893 рік було надруковано «Несколько слов к воспоминаниям об А. В. Марковиче» Матвія Симонова, у котрих останній потверджує слова Дмитра Марковича про те, що Опанас Васильович неодноразово надсилав своїй дружині гроші до Парижа, зокрема й через нього (Симонова). Слова ж Тургенева вважає якимось непорозумінням [див.: 17]. Це «прикре непорозуміння», на думку Василя Доманицького та Олександра Дорошкевича, полягало в тому, що не маючи ніякого заробітку під час перебування за кордоном, Маркович жив коштом літературної праці своєї дружини [див.: 4, с. 1; 3, с. 551–552]. Усі мемуаристи сходяться в тому, що Опанас Васильович, як і Марія Олександрівна, загалом не вмiли розпоряджатися грошми, можливо саме це гайнування грошей і спонукало Тургенєва вжити слова «грабувати».

«Заметки и воспоминания» Дмитра Марковича спонукали також інших знайомих Опанаса Васильовича «сказать несколько слов в дополнение к этим воспоминаниям» [21, с. 263]. Микола Шугуров зізнається, що познайомився з небіжчиком досить пізно, вже перед його смертю, але посилається на розповіді своїх товаришів, котрі навчалися в Новгород-Сіверській гімназії в той час, коли до міста на посаду акцизного наглядача прибув Опанас Маркович. Шугуров, окрім подальшого розвитку тези, що справжній автор «Народних оповідань» — Опанас Маркович, бере під сумнів правомочність зазначення Марії Маркович як збирача українських пісень (йдеться про збірник «Двісті українських пісень. Співи зібрав Марко Вовчок. У ноти завів Едуард Мертке», якого вийшов лише перший випуск у 1865 році). Маючи намір видати згаданий збірник, Марія Маркович надіслала його для подачі до Московського цензурного комітету Михайлу Лазаревському, останній, виїжджаючи на той час з Москви, доручив автору спогадів виконати це прохання. Останній, отримавши цензурний дозвіл, повернув збірник Лазаревському. Відсутність імені Опанаса Васильовича як збирача пісень, уведених до збірки, викликала в Шугурова здивування й підозру. Свій сумнів автор обґрунтовує так: те, що Опанас Васильович збирав український фольклор, було загальновідомим фактом. За словами знайомого М. Шугурова В. Гукова, Маркович передав зібрані ним пісні з мотивами своїй дружині, так само, як колись своє зібрання прислів'їв передав для публікації Матвію Симонову [21, с. 269]. Окрім того, мотивація передачі Марії Олександрівні записів для публікації була очевидною: на той час Маркович проживав у провінційному містечку, що значно ускладнювало видання, навіть якби це була звичайна книжка, а не збірник пісень з нотами, до того ж Марія Маркович на ту пору мешкала в Парижі, де друк нот був значно дешевшим, ніж у Російській імперії. Щоправда, мемуарист не ручається за правдивість висловлювання свого товариша Гукова. Для обґрунтування своїх думок про те, що саме Опанас Маркович був збирачем пісень, уміщених у згаданому збірнику, Шугуров наводить аналогічний, на його думку, випадок: у збірнику «Народные южнорусские песни» Амвросія Метлинського, який вийшов друком у Києві в 1854 році, «было помещено много песен, которые значились собранными “М. А. Маркевичевою”». Сборник этот вышел в 1854 году, когда Афанасий Васильевич жил в ссылке в Орле» [21, с. 270]. Варто зазначити, що в згаданому збірнику народних пісень професора Метлинського лише три пісні підписано «М. А. Маркович» — «Ой Морозе, Морозенку, превдалий козаче», «Не так тая

Україна, ой як молода дівчина...», «Ой вивели Морозенка на Савур-могилу» [див.: 13, с. 409–410]. Навряд чи мемуарист не знав цього чи не міг перевірити, різниця ж між словами «много песен» і дійсною кількістю пісень суттєва. Щодо іншої частини цитати про те, що збірник було видано в 1854 році, коли Маркович перебував на засланні, то автор, можливо, теж припустився зумисної фальсифікації, адже в публікації Олександра Кониського в «Правді», «Дещо про Опанаса Марковича», чітко зазначено рік повернення Марковича на Україну: «переїхали Марковичі на Україну р. 1851» [8, с. 110] що ж саму дату маємо й у передруці даної статті в 1892 році в «Зорі» [пор.: 9, с. 455]. Завершується публікація сумнівом щодо того, чи могла Марія Маркович бути справжнім «Марком Вовчком». Мемуарист погоджується з думкою, що справжній автор оповідань Опанас Маркович, а згадана історія з виданням народних пісень — лише чергове тому підтвердження: «Где и когда М. А. Маркович успевала собирать упомянутые песни и мотивы — представляется в такой же степени загадочным, как и то, каким образом она, будучи великороссиянкою и не живши прежде в Малороссии, после выхода замуж за Афанасия Васильевича, вдруг сделалась украинской писательницею» [21, с. 270]. Ще одним аргументом на користь авторства Опанаса Марковича було мовчання Марії Олександрівни у відповідь на ті запитання, що виникли навколо псевдоніму «Марко Вовчок», про це прямо писав наприкінці своїх спогадів Микола Шугуров: «Хотелось бы думать, что она отзовется на эти вопросы и сомнения и, в дополнение к появившимся в печати воспоминаниям о дорогом ей человеке прибавит свое слово, которое могла бы ей подсказать благодарная память» [21, с. 271].

Не розв'язувала питання про авторство «Народних оповідань», а лише додавала йому загадковості й тасмичності невелика замітка «К біографії А. В. Марковича» Михайла Чалого. У ній відомий біограф Тараса Шевченка, знайомий з Опанасом Марковичем ще з 1840-х років, подавши короткі спогади про подружжя Марковичів, наприкінці висловлює сумнів щодо наповнення псевдоніму «Марко Вовчок»: «Достоверно неизвестно, кто под этим псевдонимом скрыл свое имя — муж ли, кровный украинец, или жена его, орловская уроженка?..» [20, с. 344].

У 1896 році — за рік до тридцятих роковин від смерті Опанаса Марковича — одразу в «Земском сборнике Черниговской губернии», а потім окремих відбитком було видрукувано біографію покійного під заголовком: «Афанасий Васильевич Маркович. (Биографическая заметка)». Автором публікації, підписаної криптонімом «М. З.», була Марія Грінченко. Названа розвідка була синтезом згаданих попередньо споминів про Опанаса Марковича, не було використано лише першого варіанту статті Олександра Кониського, друкованого 1889 році в «Правді», але основні відомості, що стосуються Опанаса Марковича, зі спом'янутої публікації було подано пізніше в «Зорі», про що вже говорилося вище, інформація ж, не включена до передруку, стосувалася більше постаті батька, Василя Марковича. Також було використано «Споминки про Шевченка» Івана Тургенєва з празького видання «Кобзаря», публікацію Павла Чубинського «Украинский спектакль в Чернигове, 12 и 15 февраля» (про постановку «Наталки Полтавки»), «Умершее сословие» Лєскова та «Взгляд на малороссийскую словесность по случаю выхода в свет книги “Народні оповідання” Марка Вовчка» Куліша. Новим джерелом до біографії Опанаса Марковича стали виписки з його формулярного списку, зроблені Олександром Тищинським, та усні спогади останнього. Направленість статті сформульовано вже наприкінці другого абзацу: «ему [Опанасу Марковичу — Б. Ц.] мы обязаны появлением в свет имевших такое благотворное влияние, глубокоталантливых малорусских рассказов, подписанных загадочным псевдонимом “Марко Вовчок”» [11, с. 2].

Названа публікація знаменувала собою завершення другого етапу дискусії про зміст загадкового псевдоніму «Марко Вовчок». Матеріали, що пізніше з'явилися в пресі, з невідомих причин не звернули на себе уваги дослідників, можливо, це пов'язано було з охолодженням інтересу до теми, позаяк вона вважалася майже вичерпаною: все вказувало на причетність/авторство Опанаса Марковича. Виступів на захист Марії Маркович не було, єдине опротестування було зроблене лише подружжям Грінченків, але воно, як уже говорилося, стосувалося більше надто різкої форми, в якій Олена Пчілка висловила свої думки. Очевидно самі протестуючі, погоджувалися з гіпотезою про авторство Опанаса Васильовича, інакше його біографія складена Марією Грінченко не була б такою тенденційною.

Кульмінаційний момент третього, завершального, етапу припадає на рік смерті Марка Вовчка — 1907 та наступний 1908. Ця подія актуалізувала знову давніше питання. Але сам

третій етап розпочався дещо раніше — влітку 1902 року, коли до редакції журналу «Киевская старина» завітала сама Марко Вовчок і передала редакторові місячника казку «Чортова пригода» для публікації. Казку було вміщено у жовтневій книжці часопису за 1902 рік. За свідченням Володимира Науменка, письменниця обіцяла переслати ще кілька творів [див.: 3, с. 229–230], але погіршення стану здоров'я й смерть стали на заваді реалізації цих задумів. По смерті письменниці 28 липня 1907 року у пресі з'явилися некрологи, огляди творчості письменниці, було зачитано реферати про Марка Вовчка на різних засіданнях. Здебільшого автори повторювали старі сумніви про те, хто був справжнім «Марком Вовчком». Іншу позицію обстоював Іван Франко у публікації «Марко Вовчок (Марко Вовчок). Посмертна згадка», котрий ще в 1903 році у своїй статті з приводу публікації на сторінках «Киевской старины» казки «Чортова пригода» писав: «Скільки ж в “Народних оповіданнях” пані М. Маркович, що творять окрасу нашого письменства, свого власного, а скільки завдячує вона співробітництву свого покійного мужа Опанаса Марковича, се питання, досить категорично поставлене Кулішем, вимагає основної перевірки, та й загалом треба сказати, що в тій формі, як його поставив Куліш, воно не може бути навіть вихідною точкою досліду» [19, с. 352]. Приблизником Івана Франка в питанні про авторство «Народних оповідань» став Василь Доманицький, його студіям про Марка Вовчка судилося стати поворотними в дискусії.

Улітку 1907 року Доманицький перебував у Петербурзі, готуючи до друку друге повне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка та популярну «Історію України-Руси» Миколи Аркаса, і саме його було запрошено до впорядкування архіву покійної письменниці, що його її другий чоловік, Михайло Лобач-Жученко, перевіз до столиці. Працюючи з творчими матеріалами, Доманицький виявив значну кількість невідомих досі матеріалів, на основі яких підготував, на пропозицію Михайла Грушевського, реферат про Марка Вовчка. Реферат було виголошено 1 жовтня 1907 року на засіданні Українського наукового товариства в Києві, а згодом надруковано у січневій книзі «Літературно-наукового вістника» за 1908 рік. Ця стаття стала першою в серії студій Доманицького, присвячених Марку Вовчку. У цій та інших публікаціях дослідник спростовує необґрунтовані закиди різних авторів про привласнення Марією Маркович праці свого чоловіка. Матеріалом для згаданих робіт стало взаємне листування подружжя Марковичів, листування з іншими кореспондентами, яке збереглося серед паперів письменниці, а також автограф «Народних оповідань» 1857 року із правками Пантелеймона Куліша. Крім нововідкритих матеріалів з архіву Марка Вовчка, дослідник також використав у своїй розвідці листи Куліша до Тараса Шевченка та Данила Каменецького, опубліковані в LX і LXI томах «Киевской старины». Ними чомусь не скористалися приблизники гіпотези авторства Опанаса Марковича, не виключено однак, що причиною цього був час публікації листів — 1898 рік, коли другий етап дебатів щодо авторства «Народних оповідань» закінчився.

Розвідки Василя Доманицького, а також опубліковані ним недруковані твори письменниці, які в 1913 році було видано окремим томом, затитулованим «Оповідання Марка Вовчка видані по смерті письменниці», стали поворотним моментом в історії дискусії, кардинально змінивши її хід. Сергій Єфремов, котрий у своїй розвідці «Марко Вовчок. Літературна характеристика» висловив сумніви щодо авторства Марії Маркович [див.: 5], у рецензії на згадане видання посмертних оповідань писав: «ці посмертні оповідання, над якими авторка працювала до останніх літ, розбивають стару гіпотезу Куліша про співробітництво її з Марковичем» [6, с. 118].

Обсяг статті не дозволяє докладно проаналізувати весь існуючий матеріал, але з цього побіжного огляду можна виявити основні фази розвитку дискусії про авторство «Народних оповідань». Виникнувши у 80-х роках XIX, питання авторства Марка Вовчка видозмінювалося, початкове формулювання про значний вплив на Опанаса Марковича на Марка Вовчка у формуванні її як української письменниці з часом еволюціонувало в співавторство подружжя Марковичів, провідна роль в якому спочатку відводилася Марії Маркович, а згодом Опанасу Марковичу. Невідомою також залишалася у постанні оповідань роль Пантелеймона Куліша, котрого окремі учасники дискусії називали співавтором Опанаса Марковича в створенні «Народних оповідань». Дослідження Василя Доманицького, здійснені на основі матеріалів з архіву Марка Вовчка, стали знаковими в цьому питанні. Вони спростовували необґрунтовані закиди на адресу письменниці та виводили дослідження її творчої спадщини на якісно інший рівень.

Література:

1. А. Л. [Лазаревський О.]. Памяти А. В. Марковича / Олександр Матвійович Лазаревський // Киевская старина. — 1892. — Т. XXXVIII. — Сентябрь. — С. 405–409.
2. Бойко В. Марко Вовчок / Василь Сидорович Бойко. — Київ–Ляйпціг : Українська накладня, [1923]. — 240 с.
3. Вовчок Марко. Твори / Марко Вовчок / [упор. Олександр Дорошкевич]. — Т. IV. — К.–Х. : ДВУ, 1928. — 699 с.
4. Доманицький В. Марко Вовчок / Василь Миколайович Доманицький // Діло. — 1909. — 20 (7) серпня. — С. 1–2.
5. Єфремов С. Марко Вовчок. Літературна характеристика / Сергій Олександрович Єфремов. — К., 1907. — 68 с.
6. Єфремов С. [Рецензія на:] Оповідання Марка Вовчка видані по смерті письменниці з варіантами її рукописей коштом і заходом Товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові. стор. 171, Київ–Львів, 1913. Ціна 1 руб. / Сергій Олександрович Єфремов // Україна : Науковий трьохмісячник українознавства. — 1914. — Кн. 2. — С. 117–118.
7. Загірня М. [Грінченко М. М.], Чайченко В. [Грінченко Б. Д.]. Заява / Марія Миколаївна Грінченко, Борис Дмитрович Грінченко // Зоря. — 1892. — 1 (13) червня. — С. 220.
8. К. [Кониський О.]. До історії українсько-руського письменства. Де що про Опанаса Марковича / Олександр Якович Кониський // Правда. — 1889. — Т. IV. — Вип. XI. — С. 105–114.
9. К. [Кониський О.]. Памяти Опанаса Марковича / Олександр Якович Кониський // Зоря. — 1892. — Ч. 23. (1(13) грудня). — С. 455–457.
10. Лобач-Жученко Б. Про Марка Вовчка: Сторінки до біографії письменниці / Борис Борисович Лобач-Жученко. — К. : Дніпро, 1979. — 310 с.
11. М. З. Афанасий Васильевич Маркович. (Биографическая заметка) / Марія Миколаївна Грінченко. — Чернігов, 1896. — 31 с.
12. Маркович Д. Заметки и воспоминания об Афанасие Васильевиче Марковиче / Дмитро Васильович Маркович // Киевская старина. — 1893. — Т. XLI. — Апрель. — С. 50–77.
13. Метлинський А. Народные южнорусские песни / Амвросій Лук'янович Метлинський. — К., 1854. — XVIII+472 с.
14. Огоновський О. Історія літератури руської / Омелян Огоновський. — Львів, 1891. — Ч. III. — Відділ 1. — 700 с.
15. Огоновський О. Історія літератури руської / Омелян Огоновський. — Львів, 1893. — Ч. III. — Відділ 2. — 696–1336 с.
16. Петров Н. И. Очерк истории украинской литературы XIX столетия / Микола Іванович Петров. — К., 1884. — 458+XV с.
17. Симонов М. (М. Номис). Несколько слов к воспоминаниям об А. В. Марковиче / Матвій Терентійович Симонов // Киевская старина. — 1893. — Т. XLII. — Сентябрь. — С. 450–451.
18. Тургенев И. Письмо к П. В. Анненкову / Иван Семенович Тургенев // Тургенев И. С. Полное собрание сочинений в 30-ти т. Письма в 18-ти т. / Изд. второе испр. и доп. — Письма. Т. 4. — М. : Наука, 1987. — С. 244–245.
19. Франко І. Нове укр[аїнське] оповідання Марка Вовчка / Иван Якович Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. — К. : Наукова думка, 1981. — Т. 34. — С. 352–354.
20. Чалий М. К біографії А. В. Марковича / Михайло Корнійович Чалий // Киевская старина. — 1894. — Т. XLV. — Май. — С. 342–345.
21. Ш-въ Н. [Шугуров М.]. К воспоминаниям об Аф. Вас. Марковиче / Микола Васильович Шугуров // Киевская старина. — 1893. — Т. XLI. — Май. — С. 263–271.

The History of the Issue of Marko Vovchok's Authorship

The article presents the history of the issue of Marko Vovchok's authorship. The arguments of both sides in this respect are given. Based on some publications, an analysis of the stages of Marko Vovchok's authorship discussion and its results is made.